

Amna Agić, MA
Fondacija "Arheološki park: Bosanska piramida Sunca"
Ravne bb, Visoko

Izvještaj o arheološkim radovima u tunelima Ravne 3

Visoko, 2021. godine

UVOD

Stručni tim Fondacije "Arheološki park: Bosanska piramida Sunca", započela je arheološka istraživanja u tunelima Ravne 3 u junu 2021. godine. Ovo je ujedno i druga kampanja istraživanja u navedenim tunelima. Prva kampanja je bila 2019. godine, kada se došlo do izuzetnih otkrića nekoliko različitih kulturnih slojeva unutar ovih tunela. Preliminarna arheološka istraživanja tunela Ravne 3 tokom 2019. godine, u sekciji A koja je bila u potpunosti bez urušenog ili ubačenog materijala, uzdignuto dno (20-60 cm) sadržavalo je brojne artefakte iz različitih arheoloških vremenskih razdoblja, uključujući period neolita, rimsko i srednjovjekovno razdoblje. Artefakti uključuju fragmente keramike, koji su najbrojniji, metalno oruđe, kovanice. Ovo otkriće označilo je najveću količinu pronalazaka u kompleksu tunela Ravne.

Druga faza arheoloških istraživanja započela su početkom juna 2021. godine. Rađena su pod vodstvom terenskih arheologa Amne Agić (MA) i Amara Tufe (BA). Početkom navedenog mjeseca, zvanično je započela i volonterska sezona. Volonteri su ove godine dali značajan doprinos ovom istraživanju. Radovi su se izvodili na sekciji A3 kako smo je prethodno definirali. Riječ je o posljednjih 20 metara tunela Ravne 3, sekcije A koja je dužine 65 metara. Prethodno smo uz pomoć volontera očistili prostor između trećeg otkrivenog suhozida u ovim tunelima. Sav materijal koji je izbačen, ujedno je i prosijan u svrhu otkrića potencijalnog pokretnog arheološkog materijala. Dakle, ovdje se radi o rastresitom materijalu, bez kulturnih slojeva ili stratigrafije. Već prethodno, kao što je već i spomenuto, tokom 2020. godine, došlo se do otkrića trećeg suhozida u tunelima Ravne 3, dužine približno dva metra, o čemu je više riječi bilo u Izvještaju o radovima tokom navedene godine. Uz zidove tunela ove komore, naziru se stalagmiti, koji potencijalno mogu biti iskorišteni za buduće laboratorijske analize u svrhu datiranja istih. Interesantna pojava u ovom šljunkovitom rastresitom materijalu jeste pojava organskog materijala u vidu ugljenisanog drveta. Pojavljuje se u manjim količinama. Pored prisustva organskog materijala, pojavljuje se u većim količinama i riječni oblutak, što može ukazivati na potenijalni suhozid koji je s vremenom urušen.

1.1. SUHOZID 04

Prilikom izbacivanja rastresitog materija iz sekcije A2, u kojoj je prethodno otkriven treći po redu suhozid u ovim tunelima, došli smo do otkrića četvrtog suhozida. Baš kao i prvi suhozid, rasprostirao se cijelim glavnim putem kroz komoru, a prema prolazu u sekciju A3. Suhozid je dužine 160 cm, i visine do 75 cm. Riječni oblatak slagan je u najvisočijem dijelu u 7 redova (potencijalno 8 redova), u nižem dijelu 4 reda. Rasprostire se na 290 stepeni u pravcu sjeverozapada. Materijal kojim je bio prekriven suhozid, paralelno je prosijavan. U tom materijalu pronalazimo manje količine organskog materijala u vidu ugljenisanog drveta. Materijal je deponovan. Na obje bočne strane, uz zidove tunela vidljivi formirani stalagmiti koji mogu poslužiti za buduće laboratorijske analize.

1.2.SONDA A3-01/ A3-02

Nakon samo nekoliko dana istraživanja, pronalazimo prve artefakte, u ovom slučaju fragmente keramike u sekciji A3 kako smo je i imenovali. Sekcija A unutar tunela Ravne 3, kao što je prethodno navedeno, dugačka je 65 metara. U sklopu preliminarnih arheoloških istraživanja tokom 2019. godine, istražili smo prvih 40 metara ove sekcije koja je u potpunosti bila otvorena bez ubačenog rastresitog materijala, što je slučaj u ostalim dijelovima tunela. U navedenoj sekciji, sekciji A3, otvorili smo dvije arheološke sonde, dimenzija 100x200 centimetra. U kvadratu A302, na samoj površini, i/ili djelomično ukopani u dubini do 15 centimetara, otkriveno je 86 fragmenata keramike, o čemu smo prethodno obavijestili Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport ZDK, Federalni Zavod za zaštitu spomenika i Zavičajni muzej u Visokom. Jedan ulomak je osobito zanimljiv zbog ukrasa koji sadrži. Na fragmentu keramike nalazi se simbol svastike, na osnovu kojeg smo pronađene ulomke djelomično datirali. Riječ je o keramici iz perioda ranog srednjeg vijeka na prostoru Bosne i Hercegovine. Period ranog srednjeg vijeka, prema uobičajenoj tradicionalnoj shemi razdoblja europske historije počinje padom Zapadnog Rimskog carstva 476. godine. Kao najstariji simbol svastike se pojavljuju na mnogim arheološkim nalazištima. Simbol svastike pojavljuje se na mnogim predmetima, poput keramičkih posuda, oružja, ali često se susreće i na ruševinama drevnih naselja. Nalazi se posvuda u ukrasu kao simbol koji predstavlja Sunce, Život, Ljubav. Svastika se javlja kroz nekoliko različitih vremenskih perioda. Fragment keramike sa prikazom svastike iz tunela Ravne

3 vjerovatno pripada svastikama Slavena, koje su bile brojne i raznovrsne. Pronađeni fragment može se datirati u period između 8. i 9. stoljeća, obzirom da se u tom periodu javljaju na keramičkom posuđu Slavena. Pored keramičkih ulomaka, pronađene su i veće količine organskog materijala. Radi se organskom materijalu u vidu ugljenisanog drveta. Značajne količine su pronađene u nekoliko slojeva unutar sonde. Ugljenisano drvo pronalazimo čak i na 110 centimetara dubine. Dubina sonde 165 centimetara, gdje dolazimo do prirodnog sloja, u ovom slučaju glinenog sloja.



Slika 1: Postavljeni kvadrat sonde prilikom početka istraživanja (foto: A. Agić)



Slika 2: Fragment keramike, površinski nalaz (foto: A. Tufo)



Slika 3: Stratigrafski slojevi sonde A302 (foto: A. Agić)



Slika 4: Ulomci ranosrednjovjekovne keramike (foto: A. Agić)



Slika 5: Ulomci ranosrednjovjekovne keramike sa ulomkom sa prikazom svastike (foto: A. Agić)



Slika 6: Ulomak keramike sa prikazom svastike (foto: A. Agić)

1.3. SUHOZID 05

Nakon završetka sondažnih istraživanja, i izbačenog te samim tim i prosijanog cijelog materijala iz ove sekcije, Fondacija se fokusirala na izbacivanje rastresitog bočnog prolaza na sjevernoj strani. Prilikom tih aktivnosti, došli smo do otkrića još jednog suhozida u tunelima Ravne 3. U teoriji, suhozid je zid bez vezivnog materijala između prirodnog kamena koji je slagan u nekoliko redova. Ovo je dosada peti po redu suhozid koji je pronađen tokom druge faze arheoloških istraživanja u tunelima Ravne 3. Suhozid se rasprostire u smjeru jugoistoka, u sekciji A3 na desnoj strani. Visina suhozida je 115 cm, dok je dužina istog iznosi 250 cm što ga čini najdužim suhozidom pronađenim u tunelima Ravne 3. Riječni oblutak slagan je u nekoliko redova, u ovom slučaju, u lijevom krajnjem uglu 14 redova, zatim desni kraj, sedam redova. Suhozid je kompaktno izgrađen, poput onih u tunelima Ravne, gdje je otkriveno preko 50 suhozidova. Blokira bočni prolaz, što je prvobitna svrha, zatim, drži ubačeni rastresiti šljunkoviti materijal kako se isti ne bi obrušio. Visina nanosa rastresitog materijala iznad suhozida visine je 35 cm. U istom tom materijalu, u profilu, vidljiv je organski materijal u vidu ugljenisanog drveta. I u ovom primjeru, suhozid je napravljen paralelno od glavnog prolaza. Po površini bočnog tunela, vidljive dužine do četiri metra, nema pokretnog arheološkog materijala.



Slika 7: Suhozid 05, tuneli Ravne 3 (foto: A. Agić)



Slika 8: Suhozid 05 (foto: A. Agić)

2. SEKCIJA B

Pored sekcije A koja se intenzivno istražuje u proteklih dvije godine, tim je izvršio i istraživanje u jednoj manjoj sekciji, sekciji B. Riječ je o jednom manjem



Slika 1: Početak istraživanja u sekciji B, tunel Ravne 3

tunelu, dužine 11, 20 m, visine do jednog metra, i širine do jednog metra. Unutar ove sekcije tunela, otvoreno je osam (8) arheoloških sondi, različitih kvadratnih osnova. Dubine sonde između 10 i 20 cm, u zavisnosti od njihovog položaja. Uklanjanjem slojeva zemljanog nanosa pronađeno je pet fragmenata keramičkih posuda, djelomično ukopanih, te osim ovih ulomaka nema drugih primjeraka arheološkog pokretnog materijala, kao ni same antropogene aktivnosti. Ulomci su pronađeni u sondama B002 i B003. U sondama nema organskog materijala. Ulomci nisu dekorisani. Prirodni sloj i u ovom dijelu tunela je glina. Važno je i napomenuti da je ova sekcija kontaminirana od strane životinja koje su boravile u ovim tunelima. Na površini su

pronađene životinjske kosti, grančice, osobito na dva posljednja dva metra unutar ove sekcije. Napomenut ćemo i to da je u ovoj sekciji, tokom prospekcije terena unutar tunela Ravne 3 2019. godine, na samom kraju tunela pronađen jedan veći ulomak keramike, datirane u period srednjeg vijeka.



Slika 2: Sonda B005 nakon istraživanja, sekcija B, tunel Ravne 3

ZAKLJUČAK

Ovogodišnja arheološka istraživanja unutar tunela Ravne 3 dala su nam značajna otkrića. Prije svega, otkrića još dva suhozida u tunelima potvrđuje hipotezu da je ovdje riječ o jednoj velikoj mreži tunela. Svi otkriveni suhozidi u ovim tunelima, izgrađeni su po istom principu kao i oni u tunelima Ravne. Poznato je da je riječni oblutak redan vodoravno u nekoliko redova, da drži ubačeni rastresiti materijal i da blokira bočne prolaze tunela. Zatim, otkriće 86 ulomaka keramičke posude, sa ulomkom sa prikazom svastike je fascinantno. Svastika je sama po sebi, interesantan simbol, sa zanimljivom pričom, i prisutna je kroz nekoliko različitih vremenskih perioda. Pokretni arheološki materijal pronađen u tunelima Ravne 3 tokom posljednje dvije godine istraživanja, počevši od 2019. godine, sugerira da je mali dio unutar kompleksa tunela Ravne bio otvoren, korišten kroz različite vremenske periode, te je potom ponovo zatvoren.

Istraživanja u budućnosti, i laboratorijske analize i radovi, mogu nam donijeti jasnija saznanja o antropogenom djelovanja unutra kompleksa Ravne. Sasvim sigurno plan stručnog tima Fondacije, za narednu istraživačku godinu, jeste započeti svoje istraživačke radove unutra tunela Ravne 3, Ravne 4 i Ravne 5.

REFERENCE

AGIĆ 2019.: Amna Agić, *Izveštaj o arheološkim istraživanjima u tunelima Ravne 3*, Visoko, Fondacija "Arheološki park: Bosanska piramida Sunca"

ANĐELIĆ, BOJANOVSKI, ČOVIĆ, MARIJANOVIĆ 1984.: Pavao Anđelić, Ivo Bojanovski, Borivoj Čović, Brunislav Marijanović, *Visoko i okolina kroz historiju I*, Prehistorija, antika i srednji vijek, Skupština opštine Visoko, Visoko

HOYLE 2020.: Richard Hoyle, *The Ravne Tunnels Complex, The Excavated Drystone Walls of Ravne 3 Tunnels*, BPS Foundation